Utvalgte kulturlandskap i jordbruket - nye områder 2017-2020

Tilråding til Landbruks- og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet

15. mai 2017

Landbruksdirektoratet
Eanandoallodirektoráhtta

RIKSANTIKVAREN

MILJØ-DIREKTORATET

Rapport	Utvalgte kulturlandskap i jordbruket – nye områder 2017-2020. Tilråding til Landbruks- og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet fra Miljødirektoratet[1], Riksantikvaren[2] og Landbruksdirektoratet[3]
Dato	15.5.2017
Forfattere	Lise Hatten[1], Finn Katerås[1], Dordi Kjersti Mogstad[1], Ragnhild Hoel[2], Jostein Løvdal[2], Cecilie Askhaven[3] , Kari Stuberg[3] og Per Guldbrand Solli[3]

1 Innhold

1 INNHOLD 3

1. BAKGRUNN FOR OPPDRAGET 4

1.1 SATSINGEN UTVALGTE KULTURLANDSKAP I JORDBRUKET - KORT OPPSUMMERING 4
1.2 OPPDRAG – BUDSJETTØKNING 2017 5

2 KRITERIER OG PROSESS 6

2.1 GRUNNLEGGENDE KRITERIER 6
2.2 OPPFØLGING AV OPPDRAGET - PROSESS VÅREN 2017 6
2.3 VURDERING AV LEVERANSEN FRA FYLKENE 7

3 NYE OMRÅDER I 2017 9

3.1 OVERSIKT OVER FORESLÅTTE OMRÅDER – 2017 9
3.2 VÆRNE KLOSTER, ØSTFOLD 10
3.3 SØRKEDALEN MED BOGSTAD GÅRD, OSLO 12
3.4 LEVELD, BUSKERUD 14
3.5 HJARTDAL OG SVARTDAL, TELEMARK 16
3.6 HAVRÅ, HORDALAND 18
3.7 ORMELID, SOGN OG FJORDANE 20
3.8 ALNES PÅ GODØYA, MØRE OG ROMSDAL 22
3.9 KVELIA – KVESJØEN, NORD-TRØNDELAG 24
3.10 ENGELØYA, NORDLAND 26
3.11 SKALLAN-RÅ, TROMS 28
3.12 BUDSJETTFORDELING I 2017 30
3.13 DIREKTORATENES ANBEFALING TIL DEPARTEMENTENE 31
3.14 PLAN FOR LANSERING AV DE NYE OMRÅDENE 31

4 «BRUTTOLISTA» - OVERSIKT OVER AKTUELLE KANDIDATER FOR UTVELGELSE 2018-2020 33

4.1 FORSLAG TIL MULIGE NYE OMRÅDER - BRUTTOLISTA 33
4.2 DIREKTORATENES ANBEFALING TIL DEPARTEMENTENE 36

5 VURDERING AV FORSLAG OM UTVIDELSE AV EKSISTERENDE OMRÅDER 37

5.1 VEST-LISTA, VEST-AGDER 37
5.2 STEINSSLETTA, BUSKERUD 37
5.3 NORDMARKSPLASSENE, OSLO 37
5.4 ØYA – NORDRE EIK, AKERSHUS 37
5.5 DIREKTORATENES ANBEFALING TIL DEPARTEMENTENE 38

1. Bakgrunn for oppdraget

1.1 Satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket - kort oppsummering

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er landskapsområder med store kulturhistoriske og biologiske verdier. De er helhetlige landskap formet av langvarig bruk, med landskapselementer og -strukturer preget av tradisjonelle driftsformer og byggeskikk. Områdene skal sikres langsiktig forvaltning, ved forutsigbar drift, samt skjøtsel og vedlikehold av verdiene. *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* skal gi kunnskap og opplevelser og være en ressurs for framtiden, både for eieren/brukeren, for lokalsamfunnet ellers, for tilreisende og for forvaltning og forskning.

Vi viser til rapportene «Endelig rapport 1. juli 2007. Utvalgte kulturlandskap i jordbruket», og «Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Tilråding til Landbruks- og matdepartementet og Miljøverndepartementet, 22.12.2008» for nærmere informasjon om opprinnelige mål med satsingen og prosessen med utvelgelse i 2008/2009 (se under Publikasjoner på https://www.landbruksdirektoratet.no/no/miljo-og-okologisk/kulturlandskap/utvalgte-kulturlandskap).

Satsingen ble etablert i 2009 og ble godt mottatt. Det positive samarbeidet både mellom grunneiere og forvaltning, og mellom landbruks- og miljøsektoren på alle forvaltningsnivåer, ga raskt resultater. Etter om lag 5 års virketid ble *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* evaluert av Østlandsforskning, og resultatet var svært positivt (Bråtå og Lerfald: ØF-rapport 9/2013: Evaluering av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket). I etterkant oppsummerte direktoratene evalueringen slik i sin rapport til departementene:

> *Hovedkonklusjonen i evalueringen er at berørte parter, inkludert offentlig forvaltning, grunneiere og næringsorganisasjoner, er fornøyd med forvaltning, prosesser, tilskuddsnivå og effekter av ordningen. Forbedringspunkter finnes, men evalueringen gir ingen grunn til å endre hovedtrekkene i satsingen på Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Sekretariatet tilrår derfor at satsingen utvides til nye områder, forutsatt økte økonomiske rammer, med samme forvaltningsmodell basert på samarbeid og frivillige avtaler.*

Fornøyde og motiverte grunneiere, gode resultater samt en avtalebasert forvaltning som er mer fleksibel enn andre virkemidler innenfor landbruks- og miljøforvaltningen, bidro til at satsingen i flere offentlige dokumenter i 2015 og 2016 ble trukket frem som en hensiktsmessig måte å forvalte miljøverdier i jordbrukets kulturlandskap på:

- Meld. St. 14 (2015–2016), Natur for livet (des. 2015)
  «...Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er et godt eksempel på et spesielt virkemiddel som er rettet mot å ivareta et representativt utvalg av verdifulle norske jordbrukslandskap….»
  «….. Regjeringen har derfor som mål å videreføre ordningen….»
- I mars 2016 ble et representantforslag om nasjonal strategi for bier og pollinering behandlet i Stortinget -Dokument 8:6 S (2015–2016):
  Merknader fra komitemedlemmene fra KrF, V, Ap og SV:
  «Disse medlemmer mener dagens ordning med utvalgte kulturlandskap må utvides fra 22 til 100 områder»

- I mai 2016 foreslo energi- og miljøkomitéen:
  «Stortinget ber regjeringen videreutvikle dagens ordning med utvalgte kulturlandskap med sikte på å øke antall områder frem mot 2020»
  Dette vedtok Stortinget.
- I budsjettforliket om statsbudsjettet for 2017:
  Vedtak om 12,5 mill. kroner ekstra på KLDs budsjett til satsingen

1.2 Oppdrag – budsjettøkning 2017

På bakgrunn av ønsket om utvidelse av satsingen med nye områder, fikk Miljødirektoratet, Riksantikvaren og Landbruksdirektoratet (heretter kalt direktoratene) likelydende oppdrag fra Klima- og miljødepartementet og Landbruks- og matdepartementet (heretter kalt departementene) i tildelingsbrevet for 2017: « … skal vurdere hvordan viktige nasjonale kulturlandskap best kan tas vare på, herunder utvidelse av ordningen med utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Frist: 15.05.17.»

Budsjettøkningen for 2017 gjorde det mulig å starte arbeidet med nye områder, og det var ønskelig at noen områder skulle inkluderes og komme i gang allerede i 2017. Etter et møte mellom departementene og direktoratene i begynnelsen av januar, ble prosessen med utvidelse igangsatt. Direktoratene legger til grunn at den årlige rammen opprettholdes på tilsvarende nivå som i 2017.

2 Kriterier og prosess

2.1 Grunnleggende kriterier

Ved utvelgelse av nye områder har direktoratene fulgt prinsippene fra første runde med utvelgelse, i 2009 (ref 2007 og 2008-rapportene). Vi gjentar her kort noen av de mest sentrale elementene:

Grunnleggende for utvalget er to absolutte kriterier:

1. Områdene skal i størst mulig grad omfatte jordbrukslandskap med både svært store biologiske og kulturhistoriske verdier
2. Det skal være realistisk å få til langsiktig drift, skjøtsel og vedlikehold av områdene

Videre legges følgende kriterier til grunn:

- Helhetlig landskap
- Tidsdybde og kontinuitet gjennom tradisjonell drift og god hevd
- Representativitet (nasjonalt/regionalt) eller særpreg (spesielle enkeltområder)
- Formidlingsverdi

Det har vært et mål at de nye områdene skal bidra til at *Utvalgte kulturlandskap* i større grad favner mangfoldet av ulike jordbrukslandskap i Norge.

Følgende momenter har vært viktige når vi har vurdert nye kandidater til utvalget:

- Områdene skal oppfylle de samme kriterier som lå til grunn i forrige utvalgsrunde (2008-2009)
- Områdene skal bidra til å supplere dagens utvalg med tanke på nasjonal representativitet. En jevn fordeling av nye områder i fylkene er derfor ikke avgjørende denne gangen
- Vurderingene fra fylkene om grunneiere og kommune i områdene er positive til å bli med i *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket*
- Fylkenes prioritering av områdekandidater

2.2 Oppfølging av oppdraget - prosess våren 2017

Viktige prinsipper i satsingen er tverrfaglig samarbeid mellom landbruk og miljø (både natur- og kulturminneforvaltning) både nasjonalt og regionalt, lokal forankring, frivillighet og faglig dokumentasjon. Perioden fra årsskiftet 2016/17 til leveringsfrist 15. mai er svært kort når disse prinsippene skal sikres. Det ble derfor lagt et stramt løp med korte frister for å kunne svare på oppdraget fra departementene. Prosessen våren 2017 kan kort oppsummeres i følgende punkter:

1. På oppdrag fra de tre direktoratene, datert 20/1, ble fylkene bedt om å foreslå 2-3 kandidater, basert på dagens kunnskap om verdier, drift og interesse blant grunneiere og kommuner. Fylkene ble bedt om å prioritere mellom områdene, samt vurdere om noen av områdene kunne bli en del av satsingen allerede i 2017. Frist for fylkene var 13/2.
2. Fylkene leverte forslag om i alt 54 nye områdekandidater. For hver kandidat var det fylt ut et skjema med informasjon om jordbruksdrift, natur- og kulturminneverdier, oppfyllelse av grunnleggende kriterier, motivasjon og interesse hos kommune og

grunneiere m.m. Fylkene ga også tilbakemelding om hvilket år området tidligst hadde mulighet til å bli en del av satsingen.

3. På bakgrunn av forslagene fra fylkene valgte direktoratene ut aktuelle kandidater som fylkene skulle jobbe videre med. I denne fasen ble det definert to løp i det videre arbeidet: ett for områder med mål om *Utvalgt*-status i 2017 – heretter kalt *2017-områdene*, og ett for områder med mål om *Utvalgt*-status trinnvis i perioden 2018-20 – heretter kalt *bruttolista*.
4. I begynnelsen av mars sendte direktoratene et forslag til departementene om ti 2017-områder. Forslaget ble politisk klarert i departementene og tilbakemelding sendt direktoratene 17/3.
5. Den 22/3 ble nytt oppdrag oversendt fylkene med *2017-områder*. Oppdraget omfattet i korte trekk lokal forankring, skisse til forvaltningsplan og skjøtsels-/tiltaksplaner, områdeavgrensning, mer utfyllende områdebeskrivelser og budsjett samt beskrivelse av tiltak i 2017. Frist for innsending: 3/5.
6. Forslag til *bruttoliste* ble presentert for fylkene på fagsamling den 5/4. Her var det satt av tid til diskusjon om videre arbeid med fylkene. På bakgrunn av dette ble det sendt oppdrag til fylkene med områder på *bruttolista* den 21/4. Oppdraget besto i hovedsak av kvalitetskontroll og utdyping av innsendte opplysninger i februar, samt avklaring av grunneiernes og kommunenes interesser lokalt, der det ble ansett som nødvendig. Frist for innsending: 8/5.
7. På bakgrunn av arbeidet beskrevet i punktene 1-6 har direktoratene utarbeidet foreliggende rapport med anbefalinger til departementene. Her anbefaler vi at ti områder får utvalgt-status i 2017, se kapittel 3, og at det jobbes videre med en mulig *utvalgt*-status trinnvis i perioden 2018-2020 for til sammen omkring 20 områder, se kapittel 4.
8. Etter at departementene har gitt tilbakemelding på forslagene i rapporten, vil fylkene få nytt oppdrag om utfyllende opplysninger om områdene på bruttolista med frist 1. november. Endelig plan for nye utvalgte kulturlandskap i perioden 2018-2020 skal være klar innen utgangen av 2017.

2.3 Vurdering av leveransen fra fylkene

Direktoratene er svært fornøyd med leveransene fra fylkene, spesielt sett i lys av de korte fristene. Det grundige arbeidet som ble gjort da *Utvalgte kulturlandskap* ble etablert som satsing i 2007-2009 har nok vært en forutsetning for at fylkene har kunnet levere så bra som de har gjort. Et godt samarbeid mellom de regionale etatene har bidratt til en meget bra tverrfaglig leveranse.

Det er naturlig nok store forskjeller i dokumentasjon av verdiene i områdene. Det har ikke vært noen ny helhetlig kartlegging av jordbrukets kulturlandskap i nasjonal regi siden 1990-tallet. I en del områder har det imidlertid pågått utrednings- og dokumentasjonsarbeid i annen regi; fra fylkene, høgskole- eller universitetsmiljø mm. For mange områder anser vi derfor dokumentasjonen som forholdsvis god, mens andre områder trenger mer dokumentasjon før tiltak kan iverksettes.

Direktoratene har i hovedsak ikke funnet det nødvendig å sette spørsmålstegn ved fylkenes forslag til kandidater. Vi har derimot endret noe på prioriteringene, av hensyn til nasjonal representativitet. Enkelte fylker er bedt om utfyllende vurderinger eller nye forslag.

3 Nye områder i 2017

3.1 Oversikt over foreslåtte områder – 2017

Område	Kommune	Fylke	Landskapstype	Landskapsregion	Jordbruksregion
Værne kloster	Rygge	Østfold	Herregårdslandskap	2 Oslofjorden og 3 Leirjords-bygdene på Østlandet	2 Østlandets og Trøndelags lavlandsbygder
Sørkedalen med Bogstad gård	Oslo	Oslo	Bynær skogsbygd med herregård	7 Skogstraktene på Østlandet	3 Sør- og Østlandets skogstrakter
Leveld	Ål	Buskerud	Bygd i dalside med tun på rekke og teigdelt innmark	11 Øvre dal- og fjellbygder i Oppland og Buskerud	4 Sør-Norges dal- og fjellbygder
Hjartdal og Svartdal	Hjartdal og Seljord	Telemark	Bygder i dallandskap med med småskala bruksstruktur	12 Dal- og fjellbygder i Telemark og Agder	4 Sør-Norges dal- og fjellbygder
Havrå	Osterøy	Hordaland	Fjordlandskap med klyngetun og intakt teigstruktur	21 Midtre bygder på Vestlandet	6 Fjordbygdene på Vestlandet og i Trøndelag
Ormelid	Luster	Sogn og Fjordane	Fjellandskap med høgdegard og støler	23 Indre bygder på Vestlandet	6 Fjordbygdene på Vestlandet og i Trøndelag
Alnes på Godøya	Giske	Møre og Romsdal	Kyst- og øylandskap med fiskevær og beitemarker	20 Kystbygdene på Vestlandet	1 Kysten fra Sør-Norge til Nordland
Kvelia-Kvesjøen	Lierne	Nord-Trøndelag	Skogs- og fjellbygd med ekstensiv utmarksbruk	28 Skog- og innlandsbygdene i Nord-Trøndelag	7 Skogsbygdene i Nord-Norge
Engeløya	Steigen	Nordland	Kyst- og øylandskap med aktivt jordbruk på strandflatene	29 Kystbygdene i Helgeland og Salten og 30 Nordlandsverran	1 Kysten fra Sør-Norge til Nordland
Skallan-Rå	Kvæfjord	Troms	Fjordlandskap med intakt teigstruktur	32 Fjordbygdene i Nordland og Troms	8 Fjordbygdene i Nordland og Troms

Tabell 1: 2017-områdene

I det følgende er de ti nye områdene kort beskrevet. Utdypende informasjon kan fås ved henvendelse til direktoratene. Norgeskart som viser dagens utvalgte områder og områdene i Tabell 3 er vist på baksiden av rapporten.

3.2 Værne kloster, Østfold

Værne kloster, Rygge kommune, Østfold	
Landskapstype	Herregårdslandskap
Landskapsregion	2 Oslofjorden og 3 Leirjords-bygdene på Østlandet
Jordbruksregion	2 Østlandets og Trøndelags lavlandsbygder
Areal	Kjerneområdet (sammenfaller med landskapsvernområdet Værne kloster) er på 5300 daa, derav 3549 daa fulldyrka jord, 58 daa innmarksbeite, 1248 daa lauv- og barskog. Områdets totale areal (sammenfallende med Værne kloster kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse) er på 31 000 daa

Foto: Olav Bjarte Klevberg

Beskrivelse av området

Herregårdslandskapet Værne kloster omfatter et kjerneområde rundt herregården og omkringliggende jordbruksområder. Kjerneområdets nordre del har store sammenhengende jorder, store bygnings- og hageanlegg, alleer m.m. Den søndre delen av kjerneområdet domineres av jordbrukslandskap med mindre eiendommer, bekkedrag, lunder og kantsoner. Lengst sør i kjerneområdet er indre del av Årefjorden med skogsområder i vest og nordvest. Totalområdet omfatter i tillegg jordbruksområdene rundt Rygge middelalderkirke og sørover til Botner, samt deler av Raet. Området avgrenses av Oslofjorden i vest, Vansjø i nord og større skogkledde koller mot Larkollen i sør.

Området inneholder et bredt spenn av kulturminner og naturverdier. Her finnes steinalderboplasser, svært mange gravfelt, klosterruin, herregårdene Værne kloster og Evje, andre storgårder, det private gravstedet Amtmandens grav, mange steingjerder, dammer, åkerholmer, gamle beitemarker med monumentale trær, trerekker, alléer, store frittstående

eiketrær, lunder med edelløvskog, rik edelløvskog, rik sumpskog, gammel fattig edelløvskog, strandeng, strandsump, ålegras og bløtbunnsområder. Johannitterklosteret fra slutten av 1100-tallet var det eneste i sitt slag i landet. Pilegrimsleden er etablert gjennom landskapet.

Det finnes store verdier knyttet til biologisk mangfold, både arter og naturtyper. Flere områder med edelløvskog og annen løvskog er vernet som naturreservater, Klosteralléen biotopvernområde er landets eneste voksested for karplantearten rød kammarimjelle, og bløtbunnsområder, rike kulturlandskapssjøer, dammer og bekkeløp er registrerte som verdifulle naturtyper. Flere av disse er registrerte levesteder for rødlista og trua arter.

Jordbruksproduksjonen i området er korn, gras, poteter, grønnsaker, frukt og ferdigplen. Med unntak av en stor økologisk melkeprodusent er det få husdyr i området. Innafor kjerneområdet er det 14 gårdsbruk med aktiv drift, mens det innafor totalområdet ytterligere er et 70-talls gårdsbruk av svært ulik størrelse.

Hvordan oppfyller området de grunnleggende kriteriene?

Helhetlig landskap: En mosaikk av natur- og kulturbetingete landskapselementer utgjør sammen med de ulike særegne elementene helheten i landskapet.

Tidsdybde og kontinuitet: Området har en tydelig historisk karakter og dybde med klosterruin, bygninger, en rekke lunder, trerekker, alléer, store trær og steingjerder. Landskapet er et frodig og mangfoldig herregårdslandskap med lang kontinuitet i bosetting og jordbruksdrift.

Representativitet og særpreg: Området er en viktig representant for herregårdslandskap i Norge.

Formidlingsverdi: Området har stor verdi for rekreasjon. De mange turveiene og stiene i området er brukes av hele kommunens befolkning. Området ligger nær Moss by og brukes også av befolkningen i Moss. Med sin store tetthet av kulturminner og biologiske verdier har området også en stor pedagogisk verdi.

Planer for tiltak i området

Planlagte tiltak er tilstandsvurderinger og istandsetting av bygninger, skigarder, steinsatte grøfter og hageanlegg. Fristilling av hule eiker, skjøtselstiltak knyttet til dammer og fjerning av fremmede arter er identifisert som aktuelle tiltak for å ivareta biologisk mangfold. Området har også planer for tiltak knyttet til turstier, arrangement, formidling og næringsutvikling.

3.3 Sørkedalen med Bogstad gård, Oslo

Sørkedalen med Bogstad gård, Oslo	
Landskapstype	Bynær skogsbygd med herregård
Landskapsregion	7 Skogstraktene på Østlandet
Jordbruksregion	3 Sør- og Østlandets skogstrakter
Areal:	Ca 11 000 daa

Foto: Erik Unneberg

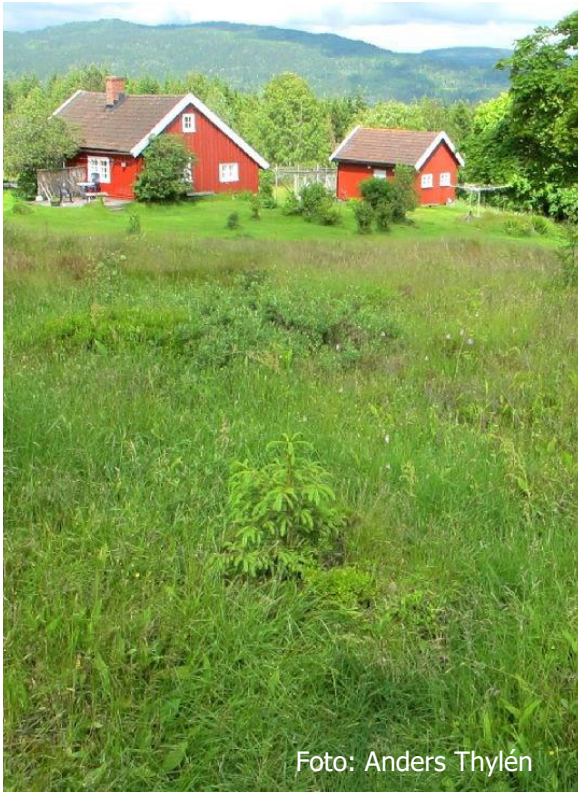
Foto: Anders Thylén

Beskrivelse av området

Bogstad gård har preget Sørkedalens kulturlandskap både direkte og ved at mange av gårdene i dalen enten var husmannsplasser eller leilendingsplasser under Bogstad. Bogstad gård med med hageanlegg og omkringliggende plasser og kulturlandskap er fredet etter kulturminneloven. Gården har en lang og rik historie som krongods, politisk samlingspunkt omkring 1814 og etter at unionen med Sverige var et faktum. Området forvaltes av Norsk Folkemuseum og driftes av museet Bogstad gård. Oslo kommune har siden 1955 drevet gårdsbruket. Både Bogstad og Sørkedalen har en mange hundreår lang jordbrukshistorie.

Variasjonen i naturtyper er stor både i nærområdene til gårdsanlegget og omlandet i Sørkedalen, med våtmark, kulturpåvirkete naturtyper og flere skogtyper. Naturbeitemark og hagemark betyr mest arealmessig, men det er også registrert lokaliteter av slåttemark og slåttemyr. Elvestrengen med kantvegetasjon har en viktig landskapsøkologisk funksjon, og det registrert flere lokaliteter av naturtyper viktige for biologisk mangfold. Et relativt rikt

artsmangfold, blant annet av karplantearter og fuglearter knyttet til våtmark og kulturmark, er registrert innenfor disse lokalitetene.

I Sørkedalen er det kjente automatisk fredete kulturminner som dekker alle forhistoriske perioder fra eldre steinalder til middelalder. Dette omfatter både løsfunn av enkeltgjenstander og boplasser fra eldre steinalder, fangstgroper, dyrkningsspor, rydningsrøyser, tufter og gravhauger. Funn fra yngre steinalder viser at jordbruket har lang historie i Sørkedalen. Jordbruket med de mange bevaringsverdige gårdstunene preger fortsatt den lavereliggende delen av Sørkedalen. Sørkedalselva har en lang fløtningshistorie med mange kulturminner.

Innenfor området er det 218 eiendommer og 194 grunneiere. Det finnes 22 drivere av landbruksforetak, med produksjon basert på korn og gras og noe husdyrhold. Hesteholdet i Sørkedalen er omfattende med vel 200 dyr og utgjør en betydelig ressurs av beitedyr i skjøtselssammenheng. Bogstad gård har en besetning av storfe, sau og geit, og ellers er besetninger av sau og kystgeit under oppbygging, dels motivert av et konkret behov for flere beitedyr i området for å hindre gjengroing av kulturlandskapet.

Hvordan oppfyller området de grunnleggende kriteriene?

Helhetlig landskap: Landskapet omfatter en hel jordbruksgrend i et dalføre omgitt av skogkledte åser, og utgjør både en romlig og visuell helhet med biologiske og kulturhistoriske verdier. Moderne tekniske inngrep kan ikke sies å dominere landskapet.

Tidsdybde og kontinuitet: Jordbruksdriften går tilbake til yngre steinalder. Gårdshistorien er kjent fra vikingtid, og mange bevarte kulturminner og jordbruksdrift i Sørkedalen gjennom mange hundre år gir lang kontinuitet og tidsdybde til området som helhet. Parken ved Bogstad er holdt godt i hevd, og i dalen for øvrig finnes gamle kulturmarker som slåttemark og naturbeitemark som også skjøttes tradisjonelt.

Representativitet og særpreg: Bogstad gård er et særpreget kulturmiljø som representerer viktig norgeshistorie gjennom flere hundre år. Anlegget er et uvanlig godt bevart herskapelig godsanlegg, og tilliggende jordbruksområder i Sørkedalen utfyller historie og bakgrunn for framveksten av godset.

Formidling: Området har store muligheter for formidling gjennom museet på Bogstad Gård. Museet eies av en stiftelse som forvaltes av Norsk Folkemuseum. Området kan brukes som referanseområde for kunnskapsrelatert formidling, særlig om en viktig epoke i norgeshistorien. Parkanlegget har stor estetisk verdi.

Kulturminnene og kulturlandskapet i Sørkedalen har en viktig funksjon som historiefortellende elementer som bidrar til å heve både opplevelses- og kunnskapsverdiene i dalen. Med en så sentral beliggenhet har aktiviteter og arrangementer om bevaring av kulturlandskapsverdiene i Sørkedalen stort potensiale for å trekke folk.

Planer for tiltak i området

Planarbeid, tilstandsvurderinger, restaurering og skjøtsel av slåtte- og beitemarker, bekjemping av fremmede arter, bygnings- og andre kulturminnetiltak er prioritert aktivitet i området. Det er behov for supplerende kartlegging av kulturminner.

3.4 Leveld, Buskerud

Leveld, Ål kommune, Buskerud	
Landskapstype	Bygd i dalside med tun på rekke og teigdelt innmark
Landskapsregion	11 Øvre dal- og fjellbygder i Oppland og Buskerud
Jordbruksregion	4 Sør-Norges dal- og fjellbygder
Areal	6000 daa, 2/3-del dyrka mark

Foto: Jørn Jensen

Skildring av området

Leveld er eit rikt og variert kulturlandskap særprega av smale teigar skild av steingjerde i heile lias lengde. Historisk vart dei lågast liggande areala bruka som slåttemark medan dyrkamarka låg på oversida av bygningsmassen. Leveld ligg i ei sørvendt skråning midt i Votnedalen. Hovudvegen går nede i dalbotnen, medan bygdevegen tråklar seg fram mellom gardane oppe i lia. Nedanfor bygningane er det store areal med til dels fuktig og kald jord. Det er best klima på oversida av husa. Der var det tidlegare åkerland for korn og poteter. Mange av steingjerda stammar frå fulldyrkinga først på 1900-talet.

Det varierte landskapet og ulik teigbruk har gjeve ein rik og mangfaldig vegetasjon. Mellom Gurigard og Gurigardstølen er det rike myrsig med både småsivaks og myrklegg. På dei

kalkfattige tørrengene nord for bygningsmassen veks det både fjellplanter og meir sørlege arter som f eks flekkgrisøre, dunkjempe, hårsveve, tjæreblom, fjellbakkestjerne, fjelltimotei og fjellmarikåpe. På dei rike fuktengene finst skogstorkenebb, kvitbladtistel og bleikstarr. Området er representativt for øvre del av fylket og andre øvre dalområder i Sør-Norge, med høg botanisk verdi og en særmerkt blanding av sørlege artar og fjellplanter. Enkelte av setervollane er prega av gjengroing, men det er store område med artsrik beitemark, og fleire av desse har preg av lang kontinuitet.

Området har høg kulturhistorisk verdi. Leveld har i hovudsak bevart tradisjonell struktur og unngått større inngrep i form av boligfelt og andre bygg som ikkje er knytt til jordbruk, eller større veganlegg. Langs bygdevegen ligg tuna på rad og rekkje, med mange verneverdige bygningar. Eldre våningshus og uthus er godt teke vare på i dei gamle tunmiljøa, og det er fleire steingjerde, rydningsrøyser og tufter etter løer og vårfjøs.

30-40 gardsbruk ligg innanfor området. Landbruksdrifta består av mjølk- og kjøttproduksjon, med storfe, sau og geit, med tilhøyrande grasproduksjon og beite på innmark, og elles beite i utmark.

Korleis oppfyller området dei grunnleggande kriteria?

Heilskapleg kulturlandskap: Storparten av grenda har ut frå eigedomsstrukturen eit heilskapleg preg, der kvart enkelt bruk klart er underordna dette.

Kontinuitet og tidsdjupne: Leveld har som jordbrukslandskap røtene tilbake til mellomalderen, men nokre hundre års øydetid kan vere ein av grunnane til at det ikkje er hus frå mellomalderen her. Storparten av areala har vore i samanhengande i drift i fleire hundre år og er framleis nytta til eng og beite. Steingjerde og rydningsrøyser fortel noko av denne historia. Dei fleste tuna har enkelte gamle bygningar, medan dei fleste våningshusa som er i bruk i dag og driftsbygningane er nyare.

Representativitet eller særpreg: Leveld har mykje til felles med andre fjellbygder i Buskerud, og med andre fjellbygder på Austlandet. Plasseringa i ei sørvendt li, arealbruk og bygningar er prega av mykje aktivitet gjennom 1900-tallet, og kulturminne av ulike slag på dei ekstensivt drivne areala gjer grenda representativ for dei øvre bygdene både i Hallingdal, Numedal og Sigdal. Særpreget er særleg knytt til den karakteristiske og lett synlege eigedomsstrukturen.

Formidlingsverdi: Leveld er eit aktivt bygdesamfunn med skule og barnehage. Områda innover fjellet har mange hytter og anna turistverksemd, slik at trafikken gjennom bygda er stor. Potensialet for formidling av landskapet er stort, og spesielt gjennom kunstnarar som oppheld seg på Kunstnartunet og formidlar områdekvalitetane gjennom fleire ulike kunstformer.

Planer for tiltak i området

Arbeid med forvaltningsplan, grunneigarlag og grunneigaravtalar er prioriterte tiltak. Det er også planer for istandsetting og vedlikehald av bygningar, steingjerde, skigardar og andre kulturminne, beitetiltak, og tiltak på turstiar og vegar. Naturtypekartlegging, kartmateriell og kurs er aktuelt. Ein ønskjer også å setje i gang tiltak innan næringsutvikling knytt til temaet «Kunstnarbygda».

3.5 Hjartdal og Svartdal, Telemark

Hjartdal og Svartdal, Hjartdal og Seljord kommuner, Telemark	
Landskapstype	Bygder i dallandskap med småskala bruksstruktur
Landskapsregion	12 Dal- og fjellbygder i Telemark og Agder
Jordbruksregion	4 Sør-Norges dal- og fjellbygder
Areal	Totalt 34 000 daa. Fulldyrka: 2044 daa, overflatedyrka: 562 daa, innmarksbeite: 1811 daa Skog/utmark: 26746 daa

Foto: Audny Barstad, hentet fra www.vest-telemark.no

Skildring av området

Nordbygda i Hjartdal og nabobygda Svartdal er kjent for sine rike kulturlandskapskvalitetar. Bratte fjellsider omkransar gamle gardsklynger i dalbotnen, midtli-gardar oppe i frodige dalsider, og småbruk og husmannsplassar i baklier og trongare sidedalar. Området er prega av ein mosaikk av ulike typar bruk, husar eit sjeldan og stort artsmangfald og kulturmarkstypar, og har ei rekkje kulturminne og freda og verneverdig bygningsmasse.

Svært mange nasjonalt verdifulle naturtypelokalitetar er registrert i kulturlandskapet i Hjartdal og Svartdal. Særleg er dette knytt til slåtteenger og store areal med haustingsskog og naturbeitemark. I skogsområda er mykje rik edellauvskog og rik blandingsskog knytt til næringsrik berggrunn (amfibolitt mm) registrert. Artsmangfaldet i slåtteenger og lauvingstrær/gamle edellauvtrær er stort, med mange trua arter frå fleire artsgrupper. I slåtteengene finst bl.a. kvitkurle, bakkesøte, landets største bestandar av søstermarihand, og einaste innlandslokalitet med ormetunge. Apollosommarfugl og fleire sterkt trua

sommarfuglartar og trua artar av bier/veps og biller knytt til blomsterrike enger er registrert. På lauvingstrær av alm er det påvist fleire sårbare arter, bl.a. almebroddsopp og flere lavarter.

Det finst kjente gravfelt i dalsidene i Hjartdal, mellom anna «Kjempehaugen» datert til jernalder. Området har ein svært høg del SEFRAK bygg og fleire freda bygg- og anlegg, både enkeltobjekt og heilskaplege miljø med alle typar bygningar knytt til det tradisjonelle landbruket. Immateriell kulturarv blir også teke vare på ved at tradisjonelle driftsmåtar, eksempelvis knytt til slått og lauving, er haldne i hevd i ubroten tradisjon på mange av lokalitetane. Ilag med levande tradisjonar knytt til musikk, mat og handverk blir kulturhistorie, tradisjonar og tru bruka i formidling og reiselivsverksemd hos fleire aktørar.

Området har omtrent 200 grunneigarar. Ca 50 landbruksføretak i Hjartdal og Svartdal produserer mjølk og kjøtt frå storfe og småfe. Areala vert brukte til grasproduksjon, beite og hausting av slåtteenger og lauvingslier. Sau, storfe, hest og geit beiter i innmark og utmark. I Hjartdal er det totalt vel 2000 dyr og i Svartdal er det i underkant av 1100 dyr, til saman ca 3100 dyr. Omtrent 85% av beitedyra er sau/lam og 12 % storfe. Dette viser god tilgang på beitedyr innanfor området. I tillegg er det mange storfebruk omkring det definerte området i Hjartdal og Svartdal. Innanfor området finst den bevaringsverdige kurasen Telemarksku, og rasen finst også i tilgrensande bygder

Korleis oppfyller området dei grunnleggande kriteria?

Heilskapleg landskap: Området har rike kultur- og naturmiljøverdiar i aktive landbruksområde. Dei to nabobygdene er bundne saman av ferdselsårene gjennom dalføra i området, og samla står dei fram som eitt større landskapsområde med visuell og romleg avgrensing innanfor eit Utvald kulturlandskap.

Tidsdjupne og kontinuitet: Området har ei stor tidsdjupne knytt til busetjingsspor, utmarksaktivitet og områdebruk. Gamle kulturmarker pregar landskapet. Aktiviteten i landskapet er tilpassa dei føresetnadane landskapet gir og sørgjer for at kontinuitet og stor tidsdjupne er tydeleg i området i dag.

Representativitet eller særpreg: I nasjonal og regional målestokk er området særprega ved at mykje er bevart og drive vidare på tradisjonelt vis. Dette gir mange kulturlandskapselement, stort biologisk mangfald med sjeldne og/eller trua kulturmarksartar, og uvanleg stort innslag av eldre og artsrike kulturmarker. Talet på lokalitetar med slåttemark eller styvingstre som framleis er i hevd skil seg ut i regional og nasjonal samanheng.

Formidlingsverdi: Området er svært godt eigna og har vore nytta til formidling over lang tid. Lokale aktørar og fleire reiselivsbedrifter byggjer aktiviteten på røter og tradisjonar i landskapet. Kunstnarmiljøet knytt til Nutheim, Kulturlandskapssenteret i Hjartdal og Slåttefestivalen i Hjartdal er døme på dette. Området blir også nytta til forsking og undervisning, særleg innanfor biologi og landskapsfag. Dei nærliggande verdsarvområda Notodden og Rjukan, samt den årlege landbruksutstillinga Dyrku'n i Seljord gjer felles formidling og reiselivsutvikling mogleg.

Planer for tiltak i området

I området vil det vere aktuelt med tiltak både knytt til tilstandsregistreringar og restaurering av bygningar, skjøtsel av kulturmark, næringsutvikling og formidling. Allereie i oppstartsfase ønskjer ein å ha eit fokus på formidling (bl.a. områdefilm).

3.6 Havrå, Hordaland

Havrå, Osterøy kommune, Hordaland	
Landskapstype	Fjordlandskap med klyngetun og intakt teigstruktur
Landskapsregion	21 Midtre bygder på Vestlandet
Jordbruksregion	6 Fjordbygdene på Vestlandet og i Trøndelag
Areal	2500 daa. Fulldyrka 0,5 daa, overflatedyrka ca 75 daa, innmarksbeite ca 105 daa

Foto: Øyvind Vatshelle

Skildring av området

Det sørvendte klyngetunet på Havrå ligg mellom to åsryggar i eit komplett kulturlandskap frå stø til li, med teigdelinga intakt. Havrå representerer i dag eit einestående fjordgardsanlegg teke vare på i opphaveleg form fram til vår tid. Heile området vart freda som kulturmiljø etter kulturminnelova som det første i Noreg i 1998. Føremålet er å ta vare på og sikre eit nasjonalt kulturhistorisk og arkitektonisk einestående fjordgardsanlegg, både som historisk referanse, kjelde til kunnskap om levekår og driftsform knytt til det førindustrielle landbruket med tilhøyrande binæringar, og å sikra opplevingsverdien av staden.

Området har ein mosaikk av fleire kulturbetinga naturtypar, der slåttemark, naturbeitemark, hagemark, beiteskog og store, gamle tre er dei viktigaste, samt haustingsskog. Slåttemarka og haustingsskogen er nasjonalt verdifulle lokalitetar.

Det eldste kulturminnet på Havrå er ein heller nede ved fjorden med gjenstandsfunn frå steinalderen. Her finst åkerreiner frå slutten av steinalderen, spor etter busetnad frå bronsealderen, og tufter frå øydegardsanlegg, minst ein gravhaug, og ein åker frå vikingtid. Fegata frå tunet og bøgarden mellom innmark og utmark er godt bevarte. Det tradisjonelle klyngetunet, med åtte ulike bruk og 32 bygningar, er nær intakt. Midtlies finst steingardar og gardflorar, ved elva seks kvernhus med renner og hjul, og ved sjøen fleire naust og ei utrasa kai. Den gamle vegen langs fjorden går frå gard til gard. Gamle vegfar går elles frå tunet og ut i landskapet, der det også finst eit omfattande veitesystem.

Kring 20 grunneigarar eig husa i tunet, delvis nytta som fritidsbustad og nokre faste busette. Hordaland fylkeskommune har ansvar for anlegget og drifta gjennom Museumssenteret i Hordaland, som eig og driv tre av bruka med fire tilsette på årsbasis, som har kontor i tunet. Museumssenteret driv med husdyrhald og åkerbruk og tre grunneigarar driv noko i mindre skala. Dei tradisjonelle driftsmåtane med stadeigen reiskapskultur og arbeidsteknikk vert haldne i hevd. Andre grunneigarar driv med noko slått, sauehald og åkerbruk, ikkje med tradisjonelle metodar, men har kunnskap om dei.

Korleis oppfyller området dei grunnleggande kriteria?

Heilskap: Havrå er ein heilskapleg fjordgard, slik dei var før utskiftinga på 1800-talet. Garden er arkitektonisk og kulturhistorisk eit nasjonalt einestående fjordgardsanlegg med eit svært godt bevart vestnorsk klyngetun med original teigblanding. Sidan jordbruksareala aldri har vore utskifta, er bygningar og teigar organisert og drifta i eit elles utdøydd eigedomssystem. Her finst svært lite av nyare inngrep og modernisert drift.

Tidsdjupne og kontinuitet: Jordbrukshistoria på Havrå går 3500 år tilbake. Spor etter dyrking og busetjing syner uavbrote bruk av området. Sjølv om det er spor etter ein øydegard, har sjølve Havrågarden vore brukt kontinuerleg.

Representativitet eller særpreg: Havrå er representativ for den historiske vestlandske fjordgarden. I dag er anlegget unikt, både gjennom stor tidsdjupne og variasjon, og ved at mangfaldet av andre bygningar som høyrer til eit før-industrielt klyngetun er bevart.

Formidlingsverdi: Koplinga mellom eit mangfald av kulturminne, åkrar og kulturmarker i teigblanding og den tradisjonelle drifta gjer Havrå til ei sjeldan og viktig kjelde til kunnskap både om kulturhistorie, naturverdiar og kulturavhengige naturverdiar. Mange forskingsprosjekt er knytt til Havrå, og staden har stor pedagogisk verdi. Gjennom Museumssenteret si drift har Havrå i dag ein ubroten tradisjon av gardsdrift med gamle driftsmetodar frå før hesten vart vanleg i landbruket. Arbeidet og metodane er godt dokumentert, mellom anna i den vidgjetne Havråfilmen frå 1950.

Planar for tiltak i området

Ein ser det som viktig å skape gode strukturar for samhandling mellom grunneigarar, Hordaland Museumssenter og forvaltninga, samt oppdatere forvaltningsplan, lage nye skjøtselsplanar og utarbeide felles langsiktig visjon. Konkrete tiltak er å hindre mogleg erosjon/ras som potensielt kan gje store skader på området, inkludert fjerne plantefelt med store grantre. Ein har også planer om å auke dyretalet med passande rasar, og sikre skjøtsel på innmarka som er i drift utover det som vert drive av Museumssenteret. Bygningar i utgjerdet og naustmiljøet er ikkje ein del av klyngetunet, men ein vil ta vare på desse som del av det utvalde kulturlandskapet.

3.7 Ormelid, Sogn og Fjordane

Ormelid, Luster kommune, Sogn og Fjordane	
Landskapstype	Fjellandskap med høgdegard og støler
Landskapsregion	23 Indre bygder på Vestlandet
Jordbruksregion	6 Fjordbygdene på Vestlandet og i Trøndelag
Areal	Totalt 849 daa. Fulldyrka: 10,4 daa, overflatedyrka: 25,4 daa, innmarksbeite: 26,4 daa

Foto: © Leif Hauge

Skildring av området

Tunet og innmarka på høgdegarden ligg 450 moh på ei dalhylle inst i Fortunsdalen. Dei to stølande Nedstestølen og Øvstestølen ligg 563 moh og 831 moh. Frå Fortun og via tunet og Øvstestølen går traseen til den gamle ferdavegen mellom Fortundalen og Bøverdalen. Ormelid gard vart freda etter kulturminnelova i 2011 og er rik på biologiske og kulturhistoriske verdiar.

Området har gamal kulturmark med lang kontinuitet og stort innslag av sjeldne og sårbare naturtypar - hagemark, beitemark, lauveng, haustingsskog og styvingstre. Slåttengene har nasjonal verdi og er utvald naturtype. Her er både meir næringsrike enger og tørrenger med sjeldne artar som brudespore, vanleg nattfiol og bakkesøte.

Dyrkingsspor og strukturar frå tidleg landbruksdrift samt førhistoriske busetjingsspor er automatisk freda. Den freda bygningsmassen er godt bevart. Tunet har seks bygningar, frå 1600-, 1800- og 1900-talet. I innmarka finst tufter etter ei smie og ein husmannsplass. Stølane har bevarte hus, ruinar og intakte steinmurar. Den tidlegare mykje brukte Dølavegen mellom

Sogn og Bøverdalen gjekk forbi Ormelid. Ferdslevegen over fjellet, med 20-40 vardar, kan vere opptil 3 000 år gamal og fortel om kontakt mellom ulike delar av landet over lang tid.

Garden vart drive tradisjonelt fram til slutten av 1900-talet, der eigarane vidareførte eit nedarva bruksmønster med lange tradisjonar. Eit intensivt utmarksbruk med slått og lauving la grunnlaget for produksjon av husdyrgjødsel som åkrane og dei beste engene kunne gjødslast med. Øvre og Nedre Ormelid fekk framført veg så seint som i 1987.

Stiftinga Ormelid gard eig no staden, som i dag ikkje har fast busetnad. Stiftinga skal ta vare på og å forvalte Ormelid med bygningar, inventar, lausøyre, kulturlandskap både heime og på stølane, og nytte staden til kulturelle og ålmennyttige føremål og kultur- og naturbasert næringsverksemd med utgangspunkt i garden sine ressursar. Det skal etablerast ei driftsform som tek vare på artsmangfaldet i området. Gardsdrifta på Ormelid er sikra gjennom leigeavtale med nabobruket, som slår innmarka maskinelt, og driv med kjøtproduksjon av storfe og geit. Dei marginale innmarksområda og særleg utmarksområda ligg stor sett unytta, med unntak av sporadisk beiting. Eigaren av garden er i gang med restaurering og skjøtsel av innmarksarealet, men det trengst fleire beitedyr og meir omfattande skjøtsel i større delar av området.

Korleis oppfyller området dei grunnleggande kriteria?

Heilskapleg landskap: Ormelid utgjer eit autentisk heilskapleg kulturmiljø som syner heile garden sitt utnyttingsområde med tun, innmark, utmark og stølar og er lite prega av moderne tekniske inngrep. Ein eldre ferdselsveg bind det heile saman. Med unntak av det utbygde vassdraget Granfasta og kraftliner sør for nedre Ormelid er også det storskala landskapet i Fortunsdalen heilskapleg og visuelt einskapleg.

Tidsdjupne og kontinuitet: Det er påvist rydding på Øvreli tilbake i yngre steinalder. Garden har vore i ubroten bruk for matproduksjon i meir enn 4000 år, dei siste åra ved at nabobruket har slått og skjøtta delar av kjerneområdet. Kallenamnet på Øvstastova, «Herberget», vitnar om gamle tradisjonar for losjering av reisande på den gamle ferdavegen over fjellet til Bøverdalen.

Representativitet eller særpreg: Ormelid er ein representant for dei særmerkte høgdegardane på Vestlandet med ein ressursutnyttingsprofil frå lågland til høgfjellet (sommarstøl på Sognefjellet). At landskapet med kulturmarker, bygningsmiljø, dyrkingsspor og strukturar er så godt teke vare på, gjer det samstundes unikt.

Formidlingsverdi: Garden med kulturmarker har ein høg pedagogisk verdi og egnar seg både i undervisning og til forsking. Området er inngåande dokumentert gjennom det tverrfaglege prosjektet «Den tradisjonelle vestlandsgården som kulturbiologisk system» (1995–1998). Formidling av Ormelid si historie, bu- og driftsform og landskap i eit heilskapleg perspektiv er ein del av føremålet til stiftinga. Området er tilgjengeleg via ein lengre gardsveg frå Rv 55. Denne treng særskilt vedlikehald for å kunne nyttast med personbil.

Planer for tiltak i området

Det trengst restaurering og vedlikehald av bygningar og andre bygde element som bakkemurar, steingardar, rydningsrøysar, gamle ferdselsminne, skjøtsel av automatisk freda kulturminne, restaurering og skjøtsel av areal (slåttemark, naturbeitemark, kantsoner og restareal). Årleg skjøtsel vil omfatte beiting med sau og geit og slått med ljå og maskiner.

3.8 Alnes på Godøya, Møre og Romsdal

Alnes på Godøya, Giske kommune, Møre og Romdsdal	
Landskapstype	Kyst- og øylandskap med fiskevær og beitemarker
Landskapsregion	20 Kystbygdene på Vestlandet
Jordbruksregion	1 Kysten fra Sør-Norge til Nordland
Areal	150 daa dyrka jord, 80 daa innmarksbeite/1500 daa beitemark, ca 5000 daa utmark, med blant anna naturbeitemark, kystlynghei, sanddyner

Foto: http://lenesintur.blogspot.no/2011/08/godya.html

Skildring av området

Alnes på Godøya er eit typisk fiskarbondelandskap på nordvestlandet, med fiskeværet i klynge ute på ytste neset av strandflata, og klyngetun med våningshus, uthus/løer på baksida og naustrekke fram mot sjøen, jordteigar og beitebakkar inn mot liene og fjellsida. Skulehus og bedehus er intakt, og rundt 70 bygningar er SEFRAK-registrerte. Alnes fyrstasjon vart vedtaksfreda i år 2000, og eit nytt opplevingssenter opna ved fyret i 2016.

Landbruket består av småskala drift med i dag to aktive sauebruk på sjølve Alneset, og elles mjølkeproduksjon og småfehald på Godøya. Den store naturbeitemark i Alneslia er ei av dei viktigaste på ytterkysten i Møre og Romsdal, og kystlynghei oppe på fjellet, sanddyner, nordvendte kystberg og blokkmark er andre viktige naturtypeførekomstar.

Korleis oppfyller området dei grunnleggande kriteria?

Heilskapleg landskap: Dette er eit ope og relativt lite område med konsentrert busetnad langs sjøen, jordbruksareal i karakteristisk teigblanding bakanfor, beiteareal i lia opp mot fjellet, og lett lesbare natur- og kulturverdiar. Samanhengen mellom dei tradisjonelle næringsvegane - kombinasjonen mellom landbruk og fiske – er tydeleg i landskapet og gir eit heilskapleg fiskarbondelandskap ilag med fyret på ytste neset ut mot havet.

Tidsdjupne og kontinuitet: Arkeologiske funn, gravrøyser, mange eldre bygningar i kombinasjon med nyare bygg og samanhengande bruk av jordbruksareala heilt fram til vår tid gir tidsdjupne og kontinuitet.

Representativitet og særpreg: Området er representativt for kystsamfunna som har levd av kombinasjonen jordbruk/fiske/fangst i denne delen av landet heilt frå den første busetnaden etter istida. På same tid er dette eit særs særprega øylandskap, med det opne kulturlandskapet på strandflata, omgjeve av beitelier og bratte fjellsider på eine sida og sjøen på andre.

Formidlingsverdi: Alneset har stor formidlingsverdi og verdi for rekreasjon og reiseliv. Området er mykje besøkt, og det er bygd eit nytt besøkssenter i 2016, for å avlaste dei freda bygningane ved Alnes fyr.

Planer for tiltak i området

Ein planlegg å få gjort tilstandsrapportar av bygningar, setje i stand steingardar, lage skjøtselsplanar og drive skjøtsel av naturtypar og landskap. Erosjonssikring, regulering av ferdsel med tilrettelegging av turstiar og skilting er aktuelt, og aktivitet og arrangement knytt til formidling.

3.9 Kvelia – Kvesjøen, Nord-Trøndelag

Kvelia-Kvesjøen, Lierne kommune, Nord-Trøndelag	
Landskapstype	Skogs- og fjellbygd med ekstensiv utmarksbruk
Landskapsregion	28 Skog- og innlandsbygdene i Nord-Trøndelag
Jordbruksregion	7 Skogsbygdene i Nord-Norge
Areal	3029 daa jordbruksareal (eng, grovfôr), 66.529 daa utmark, 20.000 da vann

Beskrivelse av området

Kvelia-Kvesjøen er ei fjellbygd med jordbruk og skogbruk som hovednæring. Kvesjøen ligger 450 meter over havet og jordbruket er regna som fjellandbruk. Her har de store utmarksarealene vært en viktig ressurs for jordbruket til høsting av fôr og for jakt og fangst. Kjente tidlige spor etter mennesker er rester etter jernutvinning og et fangstanlegg, og et gravfelt tyder på bosetting i jernalder. Landskapet er preget av både den bufaste nordmannen, samt samisk og svensk virksomhet og kultur.

Oppgården er et av Nord-Trøndelags best bevarte gardsanlegg. Anlegget fra siste halvdel av 1800-tallet er fredet og består av elleve freda bygninger med ulike funksjoner som badstu, tørkhus, smie, melkhus, jordkjeller og stabbur. Bygningene i anlegget er typisk for Trøndelag, men innovativt for sin tid i fjellbygda Lierne. Anlegget har også personalhistorisk interesse, og lokal betydning gjennom pioneren og ordføreren Jens Larsen Kveli som bygde anlegget.

Området har mange kjente utmarksslåtter og da særlig slåttemyrer. Seterdrifta har vært sentral i området. Rømmervassetra, tilhørende Oppgården er et så godt som komplett seteranlegg med alle de opprinnelige husa og med slåttemark av nasjonal verdi som i dag fortsatt blir skjøtta med slått. Artsmangfoldet er stort på slåttemarka, og flere rødlista arter særlig knyttet til gammel kulturmark er registrert i området.

I området er det 45 grunneiere og 39 landbrukseiendommer. 13 landbruksforetak søker produksjonstilskudd, av disse er 3 i samdrift. Drifta er mjølk- og kjøttproduksjon av storfe, samt en sauebesetning, med tilhørende bruk av innmarks- og utmarksarealer til grovfôrproduksjon og beite. To av mjølkebruka har nye moderne fjøs med unge brukere. Et bruk holder på med større oppbygging for kjøttproduksjon.

Hvordan oppfyller området de grunnleggende kriteriene?

Helhetlig kulturlandskap: Området viser sammenhengen mellom jord, skog, fjell og vann, og har både kulturminner og biologiske verdier som viser lang tids bruk.

Kontinuitet og tidsdybde: Områdets verdier har i dag moderne jordbruksdrift med melk og kjøtt. Oppgården med sine bygninger og kulturmarker, sammen med det nyere bruket med samdriftsfjøs nede på flata, viser tydelig tidsdybde i jordbruket. Det «nye» og det «gamle» er tydelig skilt fra hverandre geografisk, men er samtidig driftsmessig integrert. Unge brukere og investeringer i landbruksdrifta indikerer at det blir aktiv jordbruksdrift i området videre.

Oppgården med de godt skjøtta slåttemarkene, bra stelt tunanlegg og mange rester etter tidligere jordbruksdrift er unikt sammen med Rømmervassetra og slåttemark og slåttemyrer, som fortsatt viser hvor viktig utmarka var for livberginga.

Representativitet eller særpreg: Området representerer jordbruksbygdene i indre deler av Midt-Norge. Oppgarden viser hvordan drifta på de bratte gardsbrukene har vært, og de nyere brukene nedpå flata viser den nye tid der store flater og flatt terreng er viktig for dagens drift.

Formidlingsverdi: Kulturminnene i området, de biologiske kvalitetene og godt synlige driftsmåter fra ulike tidsepoker gjør at området har svært stor formidlingsverdi. Dette blir viktig å videreutvikle både ved Oppgarden i seg selv, men også for området rundt. Pe-Torsa spelet på tunet samler hvert år ca 8000 tilskuere og er blitt et viktig tiltak for grenda og kommunen. Kvelia utvikling jobber i dag med ideer om flere aktiviteter knyttet til Pe-Torsa.

Planer for tiltak i området

Oppdatering av skjøtselsplaner, registrering av setrer, utmarksslåtter og slåttemyrer og vegetasjonsrydding og skjøtsel i noen lett synlige områder under gjengroing planlegges. Vurdering av behovet for skjøtsel og tilrettelegging knyttet til kulturminneregistreringer, og nyregistrering av mulige boplasser i tilknytning til gårdstun og setertun er aktuelt. Bygninger på Rømmervassetra skal tilstandsvurderes og tiltak kostnadsberegnes, og søknader for flere istandsettingsprosjekter som settes i gang i 2018 skal ferdigstilles.

3.10 Engeløya, Nordland

Engeløya, Steigen kommune, Nordland	
Landskapstype	Kyst- og øylandskap med aktivt jordbruk på strandflatene
Landskapsregion	29 Kystbygdene i Helgeland og Salten og 30 Nordlandsverran
Jordbruksregion	1 Kysten fra Sør-Norge til Nordland
Areal	Engeløya har et areal på ca. 60 000 daa. Hele området, som også inkluderer øyer og holmer nord og vest for Engeløya er på totalt 132 000 daa

Foto: Berit A. Saurbakk

Beskrivelse av området

Engeløya er et gammelt kulturlandskap med et stort antall registrerte spor etter mennesker fra langt tilbake i tid. Vollmoanlegget er et stort ringformet tunalegg fra folkevandringstiden. Steigen kirkested med steinkirke fra middelalder og høvdinggård fra tidlig middelalder og Sigardshaugen, Nord-Norges største gravhaug ligger også på Engeløya. Skriftlige kilder vitner også om tidligere samisk tilstedeværelse, selv om ingen samiske kulturminner så langt er registrert i området. Krigsminnet Batterie Dietl fra 2.verdenskrig ligger nord på Engeløya og forvaltes av Nordlandsmuseet. Steigen har også en lang tradisjon med båtbygging. Steigensjarken, godt kjent i fiskermiljøet, ble tidligere bygd ved båtbyggeriet på Engeløya, sammen med tradisjonelle nordlandsbåter. Innenfor området er det ellers registrert et høyt antall verneverdige bygninger (SEFRAK).

Det er registrert flere nasjonalt viktige naturtypelokaliteter innenfor området. Sørsida av Engeløya er nordgrense for edellauvskog i Norge. Prestgårdskogen har verdens nordligste

forekomst av vill hassel. Hjertegras som er knyttet til kulturmarkseng har også nordgrense innenfor området. Artsmangfoldet er høyt med kombinasjon av sørlige, varmekjære planter som vokser nær sin nordgrense og kalkkrevende fjellplanter. Kalkrik berggrunn i deler av området gir artsrike rasmarker. Området har ellers stor variasjon innen kulturbetinga naturtyper - med naturbeitemark, slåttemark, beita strandeng og sanddyner samt kulturpåvirka edellauvskog og hagemark. En rekke rødlista beitemarkssopp er registrert senere år (2015 og 2016).

På Engeløya er det totalt registrert 34 landbruksforetak. Ammeku og kjøttproduksjon, sau, ammegeit og hest er representert, mens hovedtyngda av landbruket på Engeløya og i Steigen ellers er melkeproduksjon. De siste årene har det vært fire større bruksutbygginger på øya, og flere planlegges i tida framover. Bruk som legges ned blir tilleggsjord. Sauedrifta er økende, blant anna med nybygg av fjøs for ca 430 vinterfora sau oppført i 2017. Den bevaringsverdige sauerasen Steigarsau har sin vugge i Steigen, og 3 bruk er med i raselaget for steigarsau som ble etablert i 2014. Disse bygger nå opp besetninger gjennom avl og innkjøp av livdyr.

Hvordan oppfyller området de grunnleggende kriteriene?

Helhetlig landskap: Engeløya er et godt ivaretatt jordbrukslandskap som inneholder store verdier knyttet til biologisk mangfold og kulturminner. Den brede strandflata utgjør sammen med karakteristiske beitebakker opp mot fjellet et sammenhengende landskap fra sjøen og opp til fjellet. Ingen større inngrep dominerer kulturlandskapsverdiene.

Tidsdybde og kontinuitet: Området er et aktivt og moderne landbruksområde der landskapet preges av dette sammen med synlige spor etter kulturpåvirkning fra flere tidsepoker og langt tilbake i tid. Området har mange eldre kulturminner og relativt mange SEFRAK-registrerte bygninger. Det er registrert mange verdifulle naturbeitemarker, og store slåttemarker holdes fortsatt i hevd.

Representativitet eller særpreg: Landskapet med oppdyrka strandflater ved foten av høye fjell er representativt for store deler av Nordlandskysten. Området historiske betydning og det store antallet eldre kulturminner gir området dybde og særpreg.

Formidlingsverdi: Området er et variert kulturlandskap med store miljøverdier, rik historie og aktivt landbruk i storslått natur. Dette gjør at Engeløya har stor formidlingsverdi og også er et attraktivt reisemål.

Planer for tiltak i området

I området planlegges registrering av kulturminner, utarbeiding av tilstandsrapporter og skjøtselsplaner, og konkrete tiltak med krattrydding og gjerding ved kulturminner. Beitetiltak og kurs og veiledning knyttet til skjøtsel av lokaliteter er prioritert, samt (foto)dokumentasjon og overvåking, produksjon av skilt, arrangementer og annet formidlings- og informasjonsmateriell.

3.11 Skallan-Rå, Troms

Skallan-Rå, Kvæfjord kommune, Troms	
Landskapstype	Fjordlandskap med intakt teigstruktur
Landskapsregion	32 Fjordbygdene i Nordland og Troms
Jordbruksregion	8 Fjordbygdene i Nordland og Troms
Areal	Totalt 4600 daa. Av totalarealet er det et område på knapt 2000 daa som er tidligere kartlagt naturbeitemark, der noe senere er oppdyrka. Om lag 400 - 450 daa er dyrket innenfor det foreslåtte området.

Foto: Robert

Beskrivelse av området

Området ligger i Kvæfjorden på den sørlige delen av Hinnøya. Kveøya ligger innerst i Kvæfjorden og deler fjorden i to sund. I hellinga på nordsiden av Bygdesundet ligger de fire gamle, sørvendte gårdene Indre og Ytre Gåra, Strand og Rå, som vokste frem ved tre elver. Kombinasjonen godt klima og godt jordsmonn, gjør dette til ett av de beste jordbruksområdene i Troms. Området strekker seg fra havet og opp til ca. 208 moh., og er pr. i dag på 4,6 km^2. Det skråner oppover mot Kvæfjordeidet og et litt høyere fjellmassiv med fjell på rundt 600 m helt i nord. I bakkant av selve UKL-området er det mange koller, åser og myrer. Flere driftsveger går opp fra gårdene til utmarka i nord.

Som helhet består området av en mosaikk av moderne drevet slåttemark, på begge sider av bygdevegen, særlig på nedsida mot sjøen. Videre finnes beitemark og slåttemark ovenfor vegen, naturlig løvskog og furuer, planta gran og myrområder. Naturverdiene er bare dels kartlagt, blant annet ved registrering av en lokalitet av naturbeitemark og et relativt høyt antall plantearter i ei gammel slåttemark i området. Flere rødlista fuglearter tilknyttet kulturmark, blant annet storspove og vipe, er registrert i området. Slåttemyrer finnes trolig, og ovenfor

utmarksgjerdet kan det være rester av utmarksslåtter, skogslåtter og kanskje myrslåtter, samt torvmyrer.

Landskapet er et utpreget landbruksområde som har bevart de karakteristiske lange, smale teigene fra steinvorrene og naustene i fjæra til sommerfjøsene oppe i den slake lia. De bærende elementene i landskapet er de sammenhengende jordene i sørhellingene, organiseringen av bebyggelsen på rekke på strandterrassen et stykke opp fra sjøen, og sommerfjøsene øverst oppe i overgangen mellom innmark og utmark. Steingjerder, steinvorrer og store rydningsrøyser er markerte, visuelle innslag i landskapet. Graver fra ulike deler av jernalderen finnes i innmarka og på høydene over bygda, og på gårdene er det gårdshauger som trolig kan spores til jernalder. Jordbruk tilbake til bronsealder og førromersk jernalder er dokumentert, og funn av en rekke praktgjenstander tyder på rikdom langt tilbake i tid.

Den dominerende jordbruksdriften i området i dag er sauehold, men også økologisk melkeproduksjon med lokal foredlingskvote, boergeiter til landskapspleie, grønnsaker, poteter, jordbær og bringebær. Seks av totalt ca. 55 gårdbrukere i Kvæfjord holder til i det utvalgte kulturlandskapet. Melkeproduksjonen drives med den bevaringsverdige storferasen *sidet trønder og nordlandsfe.* Det er om lag 15-20 landbrukseiendommer inkludert de som ikke er i drift. Ellers er det mange flere som bor i området eller bruker det til bl.a. friluftsliv.

Hvordan oppfyller området de grunnleggende kriteriene?

Helhetlig landskap: Ingen andre steder i Troms har landskapet så tydelig preg av store sammenhengende arealer av dyrket mark, som her. Området fra Gåra til Rå inngår i et større, helhetlig kulturlandskap langs fjorden, med bevart gårdsstruktur - hovedsakelig fra 1800-tallet - i aktiv drift. Kulturlandskapet er karakteristisk og godt bevart med steingjerder, vorrer, bygninger og arkeologiske kulturminner. Området er en svært rik kilde til den tidligste landbrukshistorien i landsdelen og viser kontinuitet og rikdom langt tilbake i tid. Gårdshaugene og gravene viser at landbruket har vært hovednæring i mer enn tusen år. Strukturene i kulturlandskapet viser også tydelig utviklingen fra sambruk til egne bruk på slutten av 1800-tallet.

Tidsdybde og kontinuitet: Dette er et av de beste landbruksområdene i Troms og de eldste dateringene av jordbruk i Troms er fra Kvæfjord. Landskapet er preget av langvarig jordbruk med mange automatisk freda kulturminner i tillegg til nyere tids kulturminner.

Representativitet eller særpreg: Området er et av de mest særegne jordbrukslandskapene i Troms, med både godt ivaretatt kulturlandskap og aktiv landbruksdrift.

Formidlingsverdi: Området har høy formidlingsverdi og er lett tilgjengelig nært Borkenes sentrum og Harstad by. Gjennom prosjektet *Fotefar mot Nord* er det tilrettelagt og skiltet kultursti gjennom området. Det går flere populære turstier gjennom området. Et privat gårdsmuseum finnes på en av gårdene.

Planer for tiltak i området

Registrering, tilstandsvurdering og restaurering av bygninger, kartlegging av naturverdier (slåttemark og naturbeitemark), istandsetting av steingjerder, steinvorrer og støer, fysisk tilrettelegging av turstier og tiltak for bruk av bygninger i næringsutvikling er planlagt.

3.12 Budsjettfordeling i 2017

I tabell 2 presenteres direktoratenes forslag til budsjett for 2017-områdene. Gjenstående midler av rammen for 2017 er 4 100 000 kroner.

Direktoratene har lagt til grunn at alle nye områder vil ha noenlunde like behov for «oppstartsmidler» knyttet til prosess og planlegging, uavhengig av størrelse og antall brukere. Budsjettene fra fylkene er utkast, og de er utarbeidet på kort tid. En fordeling basert på detaljer omkring kostnadsvurderinger i hvert enkelt område, har derfor vært krevende. Direktoratene har valgt å fordele den gjenstående rammen med relativt like summer til de ti områdene. Likevel, på bakgrunn av at ulikheter i størrelse/antall brukere vil ha betydning for kostnader til konkrete tiltak, har vi justert summen noe etter behovsanslag fra fylket, størrelse og antall brukere innenfor området. Direktoratene mener at vedlagte budsjettfordeling kan tilpasses behov og muligheter i det enkelte område i 2017.

Område	Kommune	Fylke	Budsjett
Værne Kloster	Rygge	Østfold	450 000
Sørkedalen med Bogstad gård	Oslo	Oslo	400 000
Leveld	Ål	Buskerud	450 000
Hjartdal og Svartdal	Hjartdal og Seljord	Telemark	350 000
Havrå	Osterøy	Hordaland	400 000
Ormelid	Luster	Sogn og Fjordane	350 000
Alnes på Godøya	Giske	Møre og Romsdal	350 000
Kvelia-Kvesjøen	Lierne	Nord-Trøndelag	450 000
Engeløya	Steigen	Nordland	450 000
Skallan-Rå	Kvæfjord	Troms	450 000
Totalt:			**4 100 000**

Tabell 2: Budsjettfordeling – 2017-områdene

3.13 Direktoratenes anbefaling til departementene

Direktoratene anbefaler at de ti områdene i Tabell 1 gis status som Utvalgt kulturlandskap i jordbruket i 2017. Direktoratene anbefaler videre at områdene tildeles et budsjett for inneværende år i samsvar med fordelingen presentert i Tabell 2.

3.14 Plan for lansering av de nye områdene

Direktoratene foreslår at de 10 nye områdene presenteres i en nett-serie hos departementene sommeren 2017, etter samme mal som serien som gikk i 2015.

Dersom det er mulig å få politisk ledelse til å stille opp på sensommeren, kan departementene vurdere et arrangement på ett av områdene nær Oslo (for eksempel Bogstad gård eller Værne kloster). Hvis noen fra politisk ledelse befinner seg i nærheten av andre områder i det aktuelle tidsrommet, kan en eventuell lansering foregå her.

4 «Bruttolista» - oversikt over aktuelle kandidater for utvelgelse 2018-2020

4.1 Forslag til mulige nye områder - bruttolista

I dette kapitlet presenterer direktoratene bruttolista med områder som er aktuelle som utvalgte kulturlandskap 2018-20, se Tabell 3 neste side. Antallet områder på denne lista er pr i dag større enn antallet som vil bli inkludert.

Det totale antallet i 2020 kan vi foreløpig ikke angi nøyaktig. Dette er avhengig av blant annet:

- totalbudsjettet - beløp som bevilges over jordbruksavtalen og KLD sitt budsjett
- prosessen mot kommuner og grunneiere – kan føre til at området likevel ikke ønsker å bli med i denne satsingen
- vurderinger av den nasjonale representativiteten – både av hvilke områder som utfyller mangfoldet av jordbrukslandskap i Norge på best mulig måte, og avveiinger mellom sammenliknbare områder
- forventede årlige kostnader i de enkelte områdene. Dette henger ofte sammen med størrelsen på områdene som velges ut
- økte årlige kostnader til områder som ønsker utvidelse (se kap 5)

Direktoratene vil derfor sterkt understreke bruttolistas foreløpige karakter. Noen områder vil falle fra, både etter eget ønske og etter en helhetlig vurdering fra direktoratene. Direktoratene må videre holde muligheten åpen for at forslag til ytterligere områder kan komme inn for å sikre best mulig representasjon mht geografi, driftsformer, historiske faser og etniske grupper.

Gitt dagens ramme (og at denne holder seg på samme nivå fremover), og med de usikkerhetsmomenter som er nevnt over, vil direktoratene anslå at det er rom for en dobling av dagens antall til om lag 45 områder totalt. Det betyr at av de 21 områdene på bruttolista kan man forvente at omlag halvparten kan bli valgt ut i tidsrommet 2018-20.

Område	Kommune, fylke	Areal (dekar)	Landskapstype	Landskaps-region	Jordbruksregion	Tid-ligst klare
Tanumplatået og Hornimarka	Bærum Akershus	11 200	Stor- og småskala åker- og beitelandskap med kulturmarker og gårdsmiljøer	2 Oslofjorden	2 Østlandets og Trøndelags lavlandsbygder	2019
Helgøya	Ringsaker Hedmark	18 400	Aktivt jordbrukslandskap på Norges største innlandsøy i Mjøsa	8 Innsjø- og silurbygdene på Østlandet	2 Østlandets og Trøndelags lavlandsbygder	2018
Finneplasser	*Våler, Åsnes, Grue eller Kongsvinger* Hedmark		Åslandskap med skogsgårder og -setre med opprinnelse i finnekulturen	7 Skogtraktene på Østlandet (7.3 Finnskogen)	3 Sør- og Østlandets skogstrakter	2019
Koppangs-øyene	Stor-Elvdal Hedmark	10-12000	Jordbruks- og beitelandskap på øyer i og elvebredd langs Glomma	9 Østerdalene	3 Sør- og Østlandets skogstrakter	2018
Grimsdalen	Dovre Oppland	76000 (850 i drift)	Seterdal med lang brukshistorie og godt bevarte grender og naturbeitemark	14 Fjellskogen i Sør-Norge 15 Lågfjellet i Sør-Norge	5 Fjellområdene i Sør-Norge	2018
Stølsvidda	Nord-Aurdal og Vestre Slidre Oppland	250000 (10000 eng/beite)	Seterlandskap med «viddekarakter» og preg av aktiv drift	14 Fjellskogen i Sør-Norge	5 Fjellområdene i Sør-Norge	2018
Tingelstad-høgda-Granavollen-Røykenvika	Gran Oppland	42000 (26km2 jordbr)	Mellomskala, åkerdominert jordbrukslandskap i lavlandet	8 Innsjø- og silurbygdene på Østlandet	2 Østlandets og Trøndelags lavlandsbygder	2019
Drengskilen-Kaupang	Larvik Vestfold	600 (80% innmark)	Kystlandskap med handelssted fra vikingtid, kulturminnetetthet, aktiv jordbruksdrift, strandenger, vassdrag og store eiker	1 Skagerak-kysten	1 Kysten fra Sør-Norge til Nordland	2019
Furøya	Tvedestrand Aust-Agder	270	Øylandskap med tidligere skipsreder-landsted, øylandbruk med slåttemarker	1 Skagerak-kysten	1 Kysten fra Sør-Norge til Nordland	2018
Muligens et heilandskap	Vest-Agder			18 Heibygdene i Dalane og Jæren		2019
Hadland-Lyngaland-Sæland	Time Rogaland	3 700	Kystnært jordbruks-landskap i overgangen Høg-Jæren og Låg-Jæren	18 Heibygdene i Dalane og Jæren	6 Fjordbygdene på Vestlandet og i Trøndelag	2018

Område	Kommune, fylke	Areal (dekar)	Landskapstype	Landskaps-region	Jordbruksregion	Tid-ligst klare
Hamrabø-Mokleiv-Litlehamar	Suldal Rogaland	900+ 3km2 utmark	Innlands skogslandskap med landbruksområde	23 Indre bygder på Vestlandet	6 Fjordbygdene på Vestlandet og i Trøndelag	2018
Et fruktområde (Ytre Sørfjorden eller Fyksesund)	Ullensvang eller Kvam Hordaland		Fruktdyrkingslandskap ved fjord	23 Indre bygder på Vestlandet	6 Fjordbygdene på Vestlandet og i Trøndelag	2019-20
Midtre Lærdal	Lærdal Sogn og Fjordane	59 000	Allsidig jordbrukslandskap med mosaikk av eldre og nyere elementer i U-dal med elveslette og terrasser	23 Indre bygder på Vestlandet	6 Fjordbygdene på Vestlandet og i Trøndelag	2018
Norangsdalen-Hjørund-fjorden	Ørsta Møre og Romsdal	20000 (ca 5000 innmark)	Fjordlandskap med trang fjord og bratte fjell med delvis veiløse gårder langs fjorden	22 Midtre bygder på Vestlandet	6 Fjordbygdene på Vestlandet og i Trøndelag	2018
Hustadvika-Atlanterhavs-vegen	Fræna og Eide Møre og Romsdal	20000 (10% jordbruks areal)	Kyststripe, holmer og skjærgård, med eldre fiskerbondelandskap og nyere jordbrukslandskap	24 Kystbygdene på Nordmøre og i Trøndelag	1 Kysten i Sør-Norge og Nordland	2018
Kleivgarden-Sliper-Detli	Oppdal Sør-Trøndelag	1201 (innmark / dyrka/eng)	Bratt dallandskap med høytliggende gårder og setre	27 Dal- og fjellbygdene i Trøndelag 16 Høgfjellet i Sør-Norge	4 Sør-Norges dal- og fjellbygder 5 Fjellområdene i Sør-Norge	2018
Austrått-landskapet	Ørland Sør-Trøndelag	10000 (4955 dyrka/ beite)	Herregårdslandskap ved Trondheimsfjorden	25 Fjordbygdene på Møre og i Trøndelag	6 Fjordbygdene på Vestlandet og i Trøndelag	2018
Frostating	Frosta Nord-Trøndelag	10 000	Intensivt, åpent åkerlandskap ved Trondheimsfjorden	26 Jordbruks-bygdene ved Trondheims-fjorden	2 Østlandets og Trøndelags lavlandsbygder	2018
Røst	Røst Nordland	1228 (dyrka/ beite)	Øylandskap ytterst i Lofoten	30 Nordlands-verran	1 Kysten i Sør-Norge og Nordland	2018
Skoltebyen i Neiden	Sør-Varanger Finnmark	240	Skoltesamisk landskap med sommerboplass/fast boplass og husdyrhold fra nærliggende gårder	40 Fjordene i Finnmark	9 Kysten i Troms og Finnmark	2019

Tabell 3: Bruttolista – 2018-2020

4.2 Direktoratenes anbefaling til departementene

Med utgangspunkt i dagens ramme, beskrivelsene i kapittel 2, anbefalingene om 10 nye områder i 2017 i avsnittene 3.12 og 3.13 samt presiseringer knyttet til utvelgelse av nye områder i avsnitt 4.1, anbefaler direktoratene at det arbeides videre med en mulig utvelgelse av områdene presentert i Tabell 3. Målet i denne runden er, under de nevnte forutsetningene, at det endelige utvalget etter denne runden vil bli omkring 45 områder.

Direktoratene anbefaler videre at når departementene har gitt tilbakemelding på forslagene i denne rapporten, vil fylkene få nytt oppdrag om videre arbeid med områdene på bruttolista, med frist 1. november. Her vil vi presisere at det er lagt ned betydelige ressurser i dette arbeidet i fylkene i vår. I neste runde, når bruttolista skal «krympes», er det viktig at ytterligere avklaringer med grunneiere/kommuner og arbeid med planer/budsjett, prioriteres i de områder som mest sannsynlig kommer med i denne runden. Direktoratene ønsker derfor i dette oppdraget å være så tydelige som mulig overfor fylkene om hvilke områder de skal prioritere.

Direktoratene anbefaler avslutningsvis at endelig plan for nye utvalgte kulturlandskap i perioden 2018-2020 er klar innen utgangen av 2017. Planen vil også inneholde tilråding om hvilket år områdene anbefales tatt inn i utvalget.

5 Vurdering av forslag om utvidelse av eksisterende områder

I oversendelsen 13/2-17 redegjorde fire av fylkene for at de ønsker å utvide eksisterende områder. Vest-Lista, Steinssletta, Nordmarksplasser og Øya - Nordre Eik har presentert forslag til utvidelser av dagens utvalgte områder. Begrunnelsene er å inkludere arealer som naturlig hører til områdene, og som vil bidra til å styrke områdene. Dels for å inkludere flere miljøverdier, dels for å sikre stabiliteten med tanke på aktiv jordbruksdrift.

5.1 Vest-Lista, Vest-Agder

Vest-Agder har foreslått å utvide området mot Lista fyr i sør og Varnes fyr i nord. Området mot sør er et aktivt beiteområde som er rikt på både kulturhistoriske og biologiske verdier. Området mot nord er mer karrig og ikke så rikt på verdier, men denne delen hører naturlig til Vest-Lista og vil supplere området på en god måte. Utvidelsen vil inkludere om lag 1370 dekar (mot sør) og 730 dekar (mot nord), samt 43 grunneiere (hvorav 9 driver aktivt).

Direktoratene vurderer de foreslåtte utvidelsene i nord og sør som hensiktsmessige. Utvidelsen, spesielt den mot syd, har vært planlagt lenge, og det er gode argumenter for å få med disse arealene. Direktoratene har behov for en bedre oversikt over de økonomiske konsekvensene av en utvidelse, og anbefaler at det frem mot 1. november arbeides videre med å klarlegge dette.

5.2 Steinssletta, Buskerud

Buskerud har foreslått å utvide Steinssletta nordover for å inkludere Norderhov-området. Dette er et storskala, produktivt jordbrukslandskap med store kulturhistoriske og biologiske verdier. Utvidelsen vil inkludere om lag 3500 dekar (3/4 innmark) og fem grunneiere/drivere.

Direktoratene vurderer den foreslåtte utvidelsen med å inkludere Norderhov som hensiktsmessig. Utvidelsen vil bidra til at store kulturhistoriske verdier inkluderes i området. Direktoratene har behov for en bedre oversikt over de økonomiske konsekvensene av en utvidelse, og anbefaler at det frem mot 1. november arbeides videre med å klarlegge dette.

5.3 Nordmarksplassene, Oslo

Oslo har foreslått å utvide Nordmarksplassene med Lørenseter øst for Blankvannsbråten. Dette vil være en naturlig utvidelse av dagens plasser, og inkluderer en positiv eier og områder som er skjøttet inntil nylig.

Direktoratene vurderer den foreslåtte utvidelsen med å inkludere Lørenseter som en naturlig forlengelse av dagens område. Direktoratene har behov for en bedre oversikt over de økonomiske konsekvensene av en utvidelse, og anbefaler at det frem mot 1. november arbeides videre med å klarlegge dette.

5.4 Øya – Nordre Eik, Akershus

Akershus har foreslått å utvide Øya-Nordre Eik for å få med noen gårdstun som har store deler av eiendommene sine innenfor det utvalgte området, men hvor selve tunene ligger utenfor.

Direktoratene vurderer denne utvidelsen som en naturlig grensejustering for å inkludere gårdstun som naturlig hører hjemme i området. Dette ble blant annet tatt opp på

nettverkssamlingen i 2016. Før grensene justeres ønsker direktoratene likevel en oversikt over eventuelle økonomiske konsekvenser utvidelsen vil ha.

5.5 Direktoratenes anbefaling til departementene

Direktoratene anbefaler at de fire områdene arbeider videre med å klarlegge økonomiske konsekvenser av utvidelsene med tanke på utvidelse i 2018.

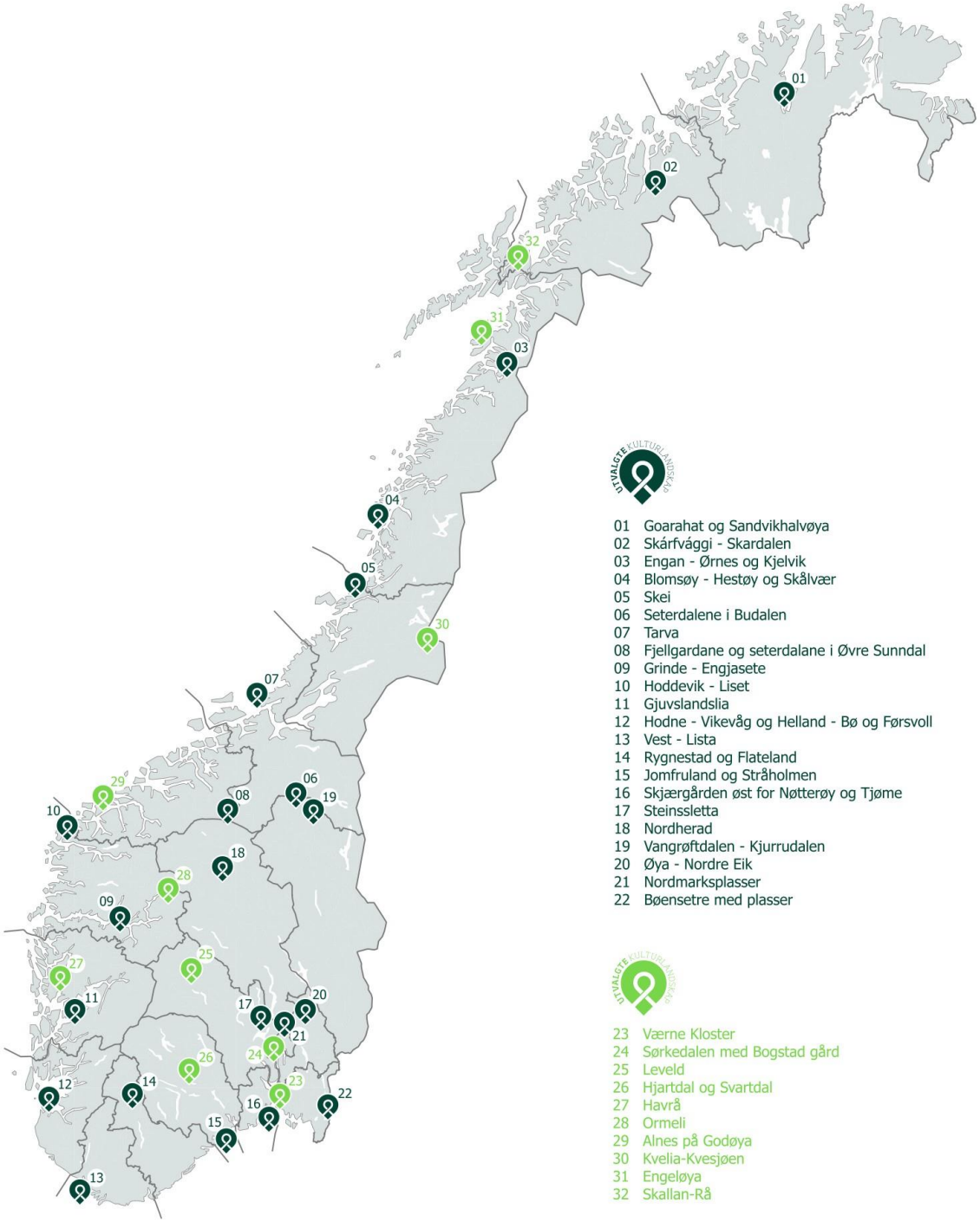

Kart over dagens utvalgte kulturlandskap i jordbruket (mørkegrønne) og foreslåtte områder for utvelgelse i 2017 (lysegrønne)